

Moralfilosofi

Föreläsning 3

Värdeteori: översikt

Det karaktäristiska för värdeteorin är:

1. att den handlar om *normer*, *värden* och *värderingar*, och
2. att den studerar dessa ur just *filosofisk* synvinkel.
Mer specifikt: ur
 - *semantisk* (språkfilosofisk),
 - *ontologisk* (metafysisk), och
 - *epistemologisk* (kunskapsteoretisk) synvinkel

Även vissa *logiska* och *psykologiska* teser diskuteras inom värdeteorin

Värdesemantik

(den *språkfilosofiska* delen av värdeteorin)

- Vad är den *språkliga meningen* hos (satser som innehåller) värdestermer (som 'bra', 'fel', 'bör', 'vackert', etc.)?
- Fungerar värdesatser *beskrivande* precis som vanliga påståendesatser?
- Kan de då vara *sanna* eller *falska* som andra påståendesatser?

Värdeontologi

(den *metafysiska* delen av värdeteorin)

- Finns det *sanna* värderingar?
- Om ja, beror dessa sanningar på våra känslor och attityder eller kan det vara sant att något är t.ex. moraliskt fel oberoende av vad någon tror, tycker eller känner?
- I vilken mening kan värdeegenskaper (skönhet, godhet, börhet, felhet) sägas *existera*?

Värdeepistemologi

(den *kunskapsteoretiska* delen av värdeteorin)

- Är det möjligt att nå *kunskap* i värdefrågor? Kan man t.ex. *veta* att en viss handling är fel?
- Om ja, *hur* når vi sådan kunskap? Är det genom förnuftet eller genom våra fem sinnen? Eller kanske genom något speciellt "sjätte sinne"?
- Kan man *bevisa* el. *rättfärdiga* en värdering? I så fall *hur*?

Bergströms taxonomi:

Värdesemantik	Värdeontologi	Värdeepistemologi
Objektivism	Realism	Kognitivism
Naturalism	Idealism	
Emotivism (& Preskriptivism)	Nihilism	Skepticism

Även vissa *psykologiska* frågor diskuteras inom värdeteorin. T.ex:

- Är det så att vi alltid (med nödvändighet) är *motiverade* att handla i enlighet med våra egna värderingar?
- T.ex. är vi alltid motiverade att göra det vi själva anser att moralen kräver av oss? Och är vi alltid motiverade att avstå från att göra det vi själva anser vara moraliskt fel?

Vissa *logiska* frågor diskuteras också inom värdeteorin. T.ex:

- Kan värdesatser ingå i giltiga härledningar?
Om ja, förutsätter det isf att värdesatser kan vara *sanna eller falska*?
- En giltig härledning är ju sådan att *om* premisserna är sanna *så* är slutsatsen sann...

Värdesemantik

Skilj mellan två olika typer av satser:

1. *Påståendesatser*, och
2. *Satser som används för att uttrycka känslor, attityder, inställningar, uppmaningar (eller frågor)*

- Ett exempel på en vanlig *påståendesats* är "*Tavlan är rektangulär*"
- Anta att en person uppriktigt yttrar denna sats och att denna person är en kunnig språkanvändare och förstår satsens mening
- Vi kan då säga att personen ifråga befinner sig i ett visst *mentalt tillstånd* – en trosföreställning: hon tror att tavlan är rektangulär. Hon tror att tavlan har egenskapen att vara rektangulär

- Vanliga påståendesatser uttrycker alltså *trosföreställningar* om att något *objekt* har någon *egenskap*
- Påståendesatser / trosföreställningar kan vara *sanna* eller *falska* beroende på om de stämmer överens med verkligheten
- Satsen ”Tavlan är rektangulär” (och trosföreställningen att tavlan är rektangulär) är *sann* om tavlan verkligen har egenskapen att vara rektangulär och *falsk* om tavlan *inte har* denna egenskap

- Vissa satser används istället för att uttrycka attityder, inställningar, rikta uppmaningar (eller ställa frågor)
- Anta att en person uppriktigt yttrar satsen ”Fy tusan för den tavlan!” Anta igen att denna person är en kunnig språkanvändare och förstår satsens mening
- I detta fall har personen *inte* någon trosföreställning och hon tillskriver *inte* någon egenskap till tavlan. Hon har snarare en *inställning gentemot* tavlan

- Inställningar kan *inte* vara sanna eller falska då de inte *handlar om* hur verkligheten är
- Man kan se skillnaden mellan påståendesatser och satser som används för att uttrycka attityder genom att fråga sig om det som sägs kan vara sant eller falskt
- Det är *meningsfullt* att säga "Det är sant att tavlan är rektangulär"
- Medan "Det är sant att fy tusan för den tavlan!" är helt obegripligt

Fundera!

1. 'Lisa är 26 år gammal'
2. 'Hur mycket är klockan?'
3. 'Gå hem och lägg dig!'
4. 'Gud är allsmäktig'
5. 'Det regnar idag'
6. 'Jag hatar regn!'
7. 'Regn, usch!'
8. 'Rektanguläritet är en egenskap'
9. 'Oj, vilken tavla!'

- Vilka av dessa satser är *påståendesatser*?
- Vilka av dessa satser kan (meningsfullt) sägas vara *sanna / falska*?
- Vilken *egenskap* är det som tillskrivs *till vad*?

Men hur är det då med värdesatser?

Två positioner:

Kognitivism: Värdesatser fungerar *beskrivande* på samma sätt som vanliga *påståendesatser*.

Värderingar är *trosföreställningar* om att ngt förhåller sig på ett visst vis

Icke-kognitivism: Värderingar är *inställningar* till saker (känslor, attityder, uppmaningar).

Värdesatser *uttrycker* inställningar

Kognitivistiska teorier

- Anta att Nisse (uppriktigt) säger ”Abort är fel!”
- Anta också att Nisse är en kunnig språkanvändare och förstår satsens mening
- Enligt *kognitivistiska* teorier befinner sig Nisse då i ett visst mentalt tillstånd, en trosföreställning: han tror att det är fel att göra abort

- Vad Nisse säger/tror är alltså att handlingen att göra abort har egenskapen att vara moraliskt fel
- Satsen/trosföreställningen "Abort är fel" är *sann* om handlingen att göra abort verkligen *har* egenskapen att vara moraliskt fel och den är *falsk* om handlingen *inte* har egenskapen att vara moraliskt fel
- Enligt kognitivistiska teorier kan alltså värdesatser (rent språkligt sett) vara *sanna* eller *falska* beroende på om de stämmer överens med verkligheten eller inte

Kognitivistiska teorier:

Värdesemantik	Värdeontologi	Värdeepistemologi
Objektivism	Realism	Kognitivism
Naturalism	Idealism	Skepticism
Emotivism (& Preskriptivism)	Nihilism	

Icke-kognitivism

- Anta igen att Nisse säger ”Abort är fel”
- Enligt icke-kognitivistiska teorier har han *inte någon trosföreställning*—och tillskriver ingen egenskap till någonting—utan uttrycker istället sin (negativa) *inställning gentemot* abort
- ”Abort är fel” kan *inte* vara sant eller falskt eftersom satsen uttrycker en inställning (och inställningar kan inte vara sanna eller falska)

Icke-kognitivism:

Värdesemantik	Värdeontologi	Värdeepistemologi
Objektivism	Realism	Kognitivism
Naturalism	Idealism	
Emotivism	Nihilism	Skepticism
Preskriptivism		

Från semantik till *ontologi*

- Ta igen exemplet på en vanlig påståendesats:
”Tavlan är rektangulär”
- Denna sats uttrycker *trosföreställningen* att tavlan har *egenskapen* att vara rektangulär
- Satsen/trosföreställningen är *sann* om tavlan verkligen har egenskapen att vara rektangulär och *falsk* om tavlan *inte har* denna egenskap

- Om det är sant att tavlan är rektangulär så måste det finnas någonting som gör det sant
- Nämligen det faktum att tavlan är rektangulär
- Alltså, för att det skall vara sant att tavlan är rektangulär så måste det finnas en viss *egenskap* (rektanguläritet) samt ett visst *faktum* (att tavlan har denna egenskap)

- Men hur är det då med *värdesatser* som ”Abort är fel”? Om det är sant att abort är fel så måste det finnas någonting som gör det sant
- Det måste vara ett faktum att abort är fel
- Alltså, för att det skall vara sant att abort är fel så måste det finnas en viss *värdeegenskap* (”felhet”) och ett visst *värdefaktum* (att handlingen att göra abort har denna egenskap)

- Men *finns* det verkligen någonting som kan göra värdeomdömen sanna? Finns det värdeegenskaper och värdefakta i verkligheten?
- Om ja, hur är dessa egenskaper och fakta isf beskaffade? Är de som vilka andra egenskaper och fakta som helst (t.ex. som faktumet att tavlan är rektangulär) eller är de speciella på något vis?
- Detta är *värde*ontologiska frågor

Bergströms taxonomi:

Värdesemantik	Värdeontologi	Värdeepistemologi
Objektivism	Realism	Kognitivism
Naturalism	Idealism	Skepticism
Emotivism (& Preskriptivism)	Nihilism	

3 värdeontologiska teorier

- **Realism:** värdeegenskaper och värdefakta existerar och kan göra värdeomdömen (objektivt) sanna
- **Idealism:** värdeegenskaper och värdefakta existerar men deras existens är på något sätt *beroende av oss*. Värdeomdömen kan vara "sanna" i ngn mening men det är då inte fråga om någon *objektiv* sanning
- **Nihilism:** Det finns inga värdeegenskaper och inga värdefakta. Inga värdeomdömen är sanna

Notera att man kan kombinera semantiska och ontologiska positioner på lite olika vis

Ex.

- Bergströms egen position är *objektivism* på det semantiska planet + *realism* på det ontologiska planet
- *Icke-kognitivister* (emotivister & preskriptivister) är vanligtvis *nihilister* (men måste de vara det?)
- Kombinationen objektivism + nihilism är också möjlig och kallas ”misstagsteorin”

Misstagsteorin ("error theory"):

- Värdeomdömen är påståenden som gör anspråk på att beskriva speciella värd fakta (objektivism)
- Men eftersom det inte finns några värd fakta i verkligheten (nihilism) finns det ingenting som kan göra värdeomdömen *sanna*
- Alla värdeomdömen är därför falska!

Från ontologi till epistemologi

- På det epistemologiska området frågar man sig huruvida man kan ha *kunskap* i värdefrågor?
- Dvs. om man kan *veta* att någonting är rätt, fel, gott, ont, vackert, fult, att något bör eller inte bör göras, etc.
- Samt *hur* sådan kunskap isf är möjlig

Vad är kunskap?

- **Klassisk uppfattning:** Kunskap = *sann, rättfärdigad, tro*

En person *vet* (dvs. har kunskap om) att p *om*

1. personen tror att p (dvs. hon har *troföreställningen* att p)
2. det är sant att p, och
3. personen har goda skäl att tro p

Exempel:

p = det regnar

En person vet (har kunskap om) att det regnar *omm*:

1. hon tror att det regnar (dvs. hon har *troföreställningen* att det regnar),
2. det är sant att det regnar, och
3. hon har goda skäl att tro att det regnar

- Observera att enligt denna definition av kunskap så måste p vara sant för att man skall kunna veta att p
- Det innebär att för att man skall kunna ha kunskap i värdefrågor så måste det finnas sanning i sådana frågor
- Om *nihilismen* är sann på det ontologiska planet och det alltså inte finns några värdefakta så finns det ingenting att ha kunskap *om* i värdefrågor

Nihilism leder till skepticism

- Nihilism på det ontologiska planet leder därför till *skepticism* på det epistemologiska planet (men det kan även finnas andra anledningar till skepticism)
- **Värdeskepticism:** uppfattningen att man inte kan ha kunskap i värdefrågor
- Enligt skepticismen kan man alltså inte veta att en viss handling är moraliskt rätt el. fel, etc.

Epistemologisk kognitivism

- Motsatsen till skepticismen kallar Bergström för **(Epistemologisk) kognitivism**
OBS! INTE DET SAMMA SOM SEMANTISK
KOGNITIVISM!
- **Epistemologisk kognitivism**: uppfattningen att man *kan* ha kunskap i värdefrågor; att man kan *veta* vilka saker som är rätt, fel, bra, dåliga, etc.
- Förutsätter att det finns *sanning* i värdefrågor

- Men kanske kan det vara så att man kan ha ”goda skäl” för värdeomdömen även om inga värdeomdömen kan vara *sanna*?
- Isf skulle kanske även en nihilist kunna gå med på att man kan ha *goda skäl* för värdeåsikter?
- Men det beror såklart på vad det *innebär* att ha goda skäl. Detta skall vi återkomma till!